

Daniel Spindel, *Krona och menigheter: Militärstaten och undersåtarna i Västergötland och Uppland, 1550–1630* (Möklinta: Gidlunds förlag 2015). 191 s.

Frågan om den tidigmoderna statens förmåga att kontrollera sina undersåtar fortsätter att vara ett aktuellt ämne. Ett sätt att angripa ämnet är att undersöka hur staten förhöll sig till människor i mer avlägsna områden, där centralmakten befann sig på betryggande avstånd, till skillnad från de människor som befann sig i maktens närhet. Detta är Daniel Spindels infallsvinkel när han jämför den svenska kungamaktens relation till Uppland och Västergötland. Syftet är att undersöka hur avståndet från Stockholm påverkar ärendemängd, typen av ärenden och förhållningssättet till befolkningen. Gustaf I:s registratur och Riksregistraturet utgör källmaterialet och eftersom Spindel även vill spåra mönster över tid gör han åtta nedslag fördelade på tre perioder: Gustav Vasas sista årtionde som kung (1550, 1555, 1560); Erik XIV:s regim och början av Johan III:s (1565, 1570); och Gustav II Adolfs regeringsperiod (1620, 1625, 1630). Likt många andra studier av relationen mellan stat och lokalsamhälle i tidigmodern tid tar Spindel avstamp i diskussionen kring militärstatens framväxt och dess förhållande till lokalsamhället.

Den empiriska undersökningen är uppdelad i tre kapitel efter de tre undersökningsperioderna. Vid varje nedslag ges en överblick över antalet utgående skrivelser och sedan följer en presentation och statistisk analys av innehållet i 14 brev per nedslag (sju från Västergötland och Uppland respektive). Innehållet består i stort sett av vad man kan förvänta sig utifrån tidigare forskning. Gustav Vasa lade sig regelbundet i gårdsskötsel och hur varuproduktion och handel skulle bedrivas, ofta på detaljnivå. Erik XIV:s och Johan III:s skrivelser till Västergötland berör till stor del det nordiska sjuårskrigets och dess följder. Under Gustav II Adolfs tid ökar antalet brev till Uppland eftersom Stockholm etablerats som kungamaktens permanenta ort. Tidigare skickades generellt sett fler brev till Västergötland än till Uppland, speciellt under nordiska sjuårskriget. Alla kungar utfärdade skattelättnader och andra typer av understöd till framför allt bönder som fått svårt att betala sina skatter eller klara av nödtorften. Spindel menar att det i viss mån går att se hur avståndet påverkade interaktionen, exempelvis fick befolkningen i Västergötland ta emot fler missnöjesmarkeringar än den i Uppland, som alltså inte hade samma möjligheter att visa missnöje och olydnad i och med maktens närhet. Samtidigt är skillnaden på vissa sätt inte så stor, ärendetyper och tonfall är ofta likadana.

Sett till syftet tycker jag inte Spindel valt den bäst lämpade metoden. Undersökningen vilar till stor del på de 112 brev (56 till vardera landskapet), skrivna under en period om 80 år, som undersökts närmare. Urvalet från

varje undersökningsperiod är med andra ord smalt och det blir i min mening svårt att dra säkra slutsatser. Antalet företeelser och skillnader mellan landskapen är ofta små, även när alla fynd summeras. Till exempel får västgötaborna under hela undersökningsperioden ta emot nio brev med kungliga klagomål och tillrättavisningar till skillnad från Upplandsbornas fem. Att läsa in något i denna lilla mängd och skillnad är vanskligt. Underlaget hade kunnat uppvägas om urvalsmetoden hade beskrivits utförligt men så är inte fallet. De utvalda skrivelserna har valts för att de är intressanta ”utifrån undersökningens problemformuleringar” (s. 36). Med tanke på att urvalet i högsta grad påverkat resultatet borde urvalsmetoden vara tydlig.

Det finns också anledning att stanna upp vid det som Spindel kallar periferivariabeln. Västergötland beskrivs emellanåt som ett gränsområde, vilket det i viss mån självklart var. Men samtidigt gränsade landskapets östra delar till Sveriges kärnområden. På vissa ställen är det mer än 20 mil mellan östra och västra Västergötland, ett inte oansenligt avstånd i den tidigmoderna epoken, men någon nyansering eller åtskillnad mellan olika delar av Västergötland saknas helt i analysen. Dessutom har flera äldre svenska adelsätter sitt ursprung i Västergötland – bland annat Ribbing, Sparre och Tre Rosor – ätter som producerade riksråd och grevar under undersökningsperioden. Hur tillämplig är avståndsvariabeln på Västergötland när dess elit var högst involverad i Sveriges styre och maktkamper? Dessutom pekar en av Spindels egna slutsatser på en komplikation som inte tagits hänsyn till: Det var först på 1600-talet som Stockholm verkligen blev centralmaktens permanenta ort. Avståndet mellan Lidköping och Stockholm var alltså lika långt på 1500-talet, men det var inte nödvändigtvis samma sak som avståndet till kungen eller rådsmedlemmar.

Slutligen tycker jag inte att Spindel använder sig av tidigare forskning på ett för studien kvalitetshöjande sätt. Även om det möjligtvis är så som Spindel skriver, att det saknas forskning där man undersökt både centrum och periferi samtidigt, saknar inte den flora av studier av gränstrakter och nyerövrade områden relevans för hans studie.

Daniel Spindels angreppssätt skulle haft mer potential med en lämpligare metod och ett tydligare urval. Då hade resultaten haft en helt annan bäring på forskningsfältet än de har nu, då de vilar på en oklar grund. Samtidigt ger boken en intressant inblick i och introduktion till den svenska statens administrativa vardag och dess ständiga brottande med stora och små frågor.

Handelshögskolan, Stockholm

MARTIN ALMBJÄR